

Outi Veivo, Teppo Jakonen, Päivi Laine & Saija Merke (toim). Kieli avaimena muuttuvaan maailmaan. Språk som nyckel till en föränderlig värld. Language as a key to a changing world. AFinLAN vuosikirja 2025. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu n:o 82. Jyväskylä. s. 19–44.

Jarmo Harri Jantunen

Jyväskylän yliopisto

Queerit kaapit ja pervot halut: sukupuolia ja seksuaalisuuksia kielessä

Nostot

- Queer-tutkimus tuo sosiolingvistiikkaan ja soveltavaan kielentutkimukseen kriittisen ja intersektionaalisen näkökulman identiteettiin.
- Queer-lingvistiikka paljastaa, miten normatiivisuuksia ja identiteettejä tuotetaan, muokataan ja haastetaan kielellisin keinoin.
- Kaappi on keskeinen metafora ei-normatiivisen identiteetin salaamisesta ja paljastamisesta.
- Sateenkaarevassa seurauksessa näkyy, että kaappi ja heteronormatiivisuus ohjaavat voimakkaasti itseilmaisua.

Abstract

In this review, I examine queer linguistics as part of language research and its relationship to queer theory. I outline the development of queer linguistics through three waves of sociolinguistic research and, drawing on literature, demonstrate how language produces, maintains, and challenges normative conceptions of gender and sexuality. Special attention is given to the concept of the closet and the linguistic representations of coming out, as well as to queer practices of seeking companionship, in which discourses of desire, the closet, and heteronormative ideals intertwine. Finally, I reflect on how queer linguistics introduces a critical and intersectional perspective to language research, revealing how norms shape identity construction and interaction. At the same time, queer linguistics opens up new research avenues within applied linguistics, particularly concerning norm-critical pedagogy, language policy, and the visibility of diversity.

Asiasanat: queer-lingvistiikka, sociolingvistiikka, kaappi ja ulostulo, heteronormatiivisuus

Keywords: queer linguistics, sociolinguistics, closet and coming out, heteronormativity

1 Kielellä kaapissa ja kaapista: normien purkua ja identiteettien kielellistä rakentumista

Tarkastelen katsauksessani kielentutkimusta sateenkaarevasta kilmasta. Kielentutkimus, joka on keskittynyt seksuaalisuuksien, sukupuolten ja kielen suhteeseen ja esimerkiksi siihen, miten tuotamme ja muokkaamme käsityksiä ei-normatiivisiksi katsotuista identiteeteistä, on saanut nimekseen *queer-lingvistiikka* (*queer linguistics*)¹. Sitä voidaan pitää sateenvarjokäsitteenä kaikelle kielentutkimukselle, jossa hyödynnetään queer-teoriaa. Ei-normatiivisia sukupuolia ja seksuaalisuuksia koskeva kielentutkimus on lähtenyt liikkeelle kielenkäyttötapojen kuvauksesta ja edennyt sen tutkimiseen, miten seksuaalisuutta, sukupuolta, identiteettejä ja normatiivisuuksia tuotetaan ja muokataan kielen avulla ja millainen sosiaalinen merkitys niillä on (ks. Levon & Mendes 2015: 1; Jones 2021: 14–15). Tutkimus on saanut vaikutteita muusta sociolingvistiksestä tutkimuksesta (Queen 2014) ja siirtynyt sociolingvistiikan kentällä marginaalista merkittävämpään asemaan (Jones 2021: 13–14). Alan kehittyessä queer-lingvistiikka on myös eriytynyt sisäisesti, mikä on johtanut tieteenalan sisäisiin rajanvetoihin; esimerkiksi transsukupuolisuutta tarkasteleva kielentutkimus on alkanut irtautua queer-lingvistiikasta omien tutkimustavoitteittensa vuoksi, jolloin on syntynyt translingvistiikka (ks. Zimman 2018). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ja kielen suhteesta on julkaistu jo viljalti englanninkielistä tutkimusta (ks. koonteja ja kokoomateoksia mm. Kulick 2000; Cameron & Kulick 2003; Motschenbacher 2010, 2012; Milani 2018) ja 2010-luvulta lähtien myös suomenkielinen tutkimus on vilkastunut (ks. Jantunen & Surkka 2022).

1 Alan eri nimityksistä, esim. *pervokielitiede* tai *laventellingvistiikka*, ks. Jantunen & Surkka (2022) ja Lindeman (2022a).

Katsaukseni aluksi tarkastelen *queer*-käsitettä ja queer-teoriaa ja näiden suhdetta kielentutkimukseen. Sen jälkeen esittelen tutkimusta, jota on tehty kaapista ja ulostulosta eli ei-normatiivisen identiteetin piilottamisesta ja paljastamisesta. Lopuksi käsittelen tutkimusta, joka on keskittynyt niihin keinoihin, joilla sateenkaarevat eli ei-normatiivisia haluja tuntevat henkilöt ovat pyrkineet löytämään itselleen vakituista tai satunnaista seuraa. Tähän niin sanottuun halun diskurssiin kietoutuu voimakkaasti myös kaappi, kaapissa pysyminen ja sieltä ulkona oleminen.

Nostan katsaukseni keskeiseksi teemaksi kaapin, koska sitä on teoretisoitu tutkimuksessa runsaasti. Lisäksi etenkin julkisuudesta tuttujen henkilöiden kaapista ulostulo on edelleen taajaan esiin nouseva teema mediassakin. Suomessa homoseksuaalisten tekojen kriminalisoinnin (1971) ja sairausluokituksen (1981) kumoamisen jälkeen ei-heteroiden ulostulo tuli helpommaksi kuin se oli aiemmin, joskaan ilmapiiri ei toki muuttunut hetkessä, eikä 1980-luvun AIDS-kriisikään varsinaisesti rohkaissut vähemmistöjä tulemaan kaapista runsain joukoin. Vastaavasti transhenkilöitä koskevat lait juridisen sukupuolen vahvistamisesta 2003 ja 2023 ovat nostaneet transsukupuolisten identiteettikysymykset ja heidän oikeutensa laajempaan tietoisuuteen, ja lait ovat voineet helpottaa myös heidän ulostuloaan. Pelkät lakimuutokset eivät toki ole tae mahdollisuudesta oman identiteetin mukaiseen julkiseen elämään, mutta ne voivat yhteiskunnassa syntyneen keskustelun ja tietoisuuden lisääntymisen kautta vaikuttaa kuitenkin asenteisiin.

2 Pervoja, queerejä ja sateenkaarevia

Aloitetaan *queeristä* – mikä kumma *queer*? Alun perin englanninkielinen *queer* on tarkoittanut muun muassa 'outoa, omituista, laitonta, sairasta', mistä se on myöhemmin vakiintunut viittaamaan pejoratiivisesti seksuaalisesti "poikkeaviin", lähinnä lesbonaisiin ja homomiehiin (Juvonen 2002: 27; Halperin 2003: 339). Kun vähemmistöaktivistit ja akateeminen yhteisö ottivat termin käyttöön voimaannuttavassa ja haltuunottavassa merkityksessä 1980-luvun lopulla ja 90-luvulla, alkoi käsitteen tunnettuus ei-pejoratiivisessa merkityksessä levitä: Esimerkiksi vuonna 1990 Yhdysvalloissa perustettiin merkittävä aktivistiryhmä, joka sisällytti nimeensä *queerin*: *Queer Nation* (ks. esim. Gray 2009). Kunnia *queer theory* -termin käyttöönotosta annetaan puolestaan usein Teresa de Lauretisille, joka järjesti niin ikään vuonna 1990 lesbo- ja homoseksuaalisuutta käsittelevän konferenssin ja julkaisi vuotta myöhemmin *differences*-lehden teemanumeron *Queer theory: Lesbian and gay sexualities* (ks. de Lauretis 1991; Halperin 2003: 339–340). Esimerkiksi Pride-tapahtumista tuttu, alun perin jo Queer Nationin lanseeraama slogan *We're Here, We're Queer, Get Used to It!* sekä monien TV-sarjojen ja elokuvien nimissä olevat *queerit*, kuten *Queer Eye for the Straight Guy* (*Sillä silmällä*), *Queer as Folk* (*Älä kerro äidille*) ja Daniel Craigin tähdittämä *Queer*-elokuva vuodelta

2025, saavatkin kiittää olemassaolostaan juuri 1900-luvun lopun aktivismia. Samalla viihdeteollisuus on vakiinnuttanut termin käyttöä akateemisen maailman ulkopuolella. Vuosi 1990 on osoittautunut jälkeen päin hyvin merkittäväksi queer-historian taitekohdaksi: Queer Nationin synnyn ja Lauretisin konferenssin lisäksi tuolloin ilmentyivät myös sukupuolen- ja queer-tutkimuksen klassikoiksi muodostuneet Judith Butlerin *Gender Trouble* (1990; suom. *Hankala sukupuoli* 2006) sekä Eve Sedgwickin *Epistemology of the Closet* (1990).

Queerin suomenkieliseksi vastineiksi on tarjottu muun muassa *vinoo* ja *pervoa*, joista jälkimmäinen on ollut käytössäkin erityisesti sukupuolen- ja kirjallisuudentutkimuksessa (ks. Rossi & Sudenkaarne 2021). Englanninkielinen *queer* institutionalisoituu kuitenkin jatkuvasti meilläkin, koska sillä ei ole S/suomessa samanlaista epänormaaliuden taakkaa kuin esimerkiksi *pervolla* eikä jälkimmäistä ole otettu haltuun samalla tapaa kuin *queeriä*. *Queer*-käsitteen käyttö myös liittyy suomalaisen tutkimuksen muualla tehtävään tutkimukseen. *Sateenkaari*-yhdyssanat (esim. *sateenkaarinuoret*) ja -johdokset (esim. *sateenkaarevat*) ovat vuorostaan yleistyneet neutraaliutensa vuoksi. Niitä käyttämällä vältetään myös erilaisten kirjainyhdistelmien (esim. *HLBTIQ.../LGBTQI...*) ulossulkevuus. (Ks. Karkulehto 2007; Rossi & Sudenkaarne 2021; Jantunen & Surkka 2022.) Englanninkielisessä tutkimuksessa *queerillä* on myös verbimäistä käyttöä: *to queer*, esimerkiksi *let's queer gender*. Verbimäinen käyttö merkitsee vastakarvaan lukemista ja poliittista näkökulmaa, joka haastaa olemassa olevat normatiiviset ajattelumallit (ks. McCann & Monaghan 2020: 3). Suomeksi vastaavasti on *pervoutettu* ja yhä enemmän *queeriytetään*.

Kattaako *queer* sitten kaikki seksuaalisuuden ja sukupuolen ei-normatiiviset ilmentämiset ja niiden tutkimisen? Kyllä ja ei. Yhtäältä *queer* kyseenalaistaa historian saatossa syntyneet cis-heteronormatiiviset² rajat ja normit ja pyrkii vastustamaan niitä. *Queerillä* voidaan viitata myös kaikenlaisiin sellaisiin seksuaalisiin suuntautumisiin ja sukupuoli-identiteetteihin, jotka haastavat cis-heteronormatiivisuuden – niin homo-, lesbo-, bi-, pan- ja aseksuaalisuuteen kuin trans-, muun- ja intersukupuolisuuteen jne. Toisaalta *queer* ei pidä näitäkään identiteettejä ja suuntautumisia tarkkarajaisina; Sanna Karkulehdon (2006: 124) sanoin ”sukupuoli- ja seksuaali-identiteetit ovat queer-teoreettisesti tarkasteltuna ja representaatioiden tasolla häilyviä, muutoksenalaisia ja muuttuvia prosesseja”.

Käsitteenmäärittelyn hankaluutta kuvaa myös se, että *queeriksi* voidaan lukea vaikkapa heterosuhteiden fetisistinen seksuaalisuus (esim. heterosadomasokismi, Karkulehto 2007: 28) tai se, ettei henkilö koe seksuaalista vetoa toisia kohtaan (aseksuaalisuus). *Queeriä* määritellään siis yleisen, hyväksyttävän ja normitetulla tavalla harjoitetun niin sanotun perus-cis-heteroseksin, sukupuolisen olemisen, elämänta-

2 *Cis*-prefiksillä kuvataan sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti vastaa hänelle syntymässä määriteltä sukupuolta eikä hän tunne sukupuoliristiriitaa.

van ja identiteetin näkökulmasta. Tämän kaiken lisäksi *queer* on myös identiteetti ja itsemäärittelyn keino silloin, kun henkilö ei halua sitoutua (pysyvästi) tarjolla oleviin identiteettimääritelmiin tai ei halua määritellä omaa seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiään (Rossi & Sudenkaarne 2021: 67). Termillä on edelleen myös loukkaava ja toiseuttava konnotaatio (Seta 2024). *Queerin* määritelmä ja sen rajat ovat siis epätarkkoja ja muuttuvia. Tämä on yhtäältä odotuksenmukaista ilmiölle, joka pyrkii rikkomaan tarkkarajaisuuksia. Toisaalta *queeriä* ja queer-teoriaa on myös kritisoitu juuri tämän määritelmiä pakenevan luonteen vuoksi. Kritiikkiä on kohdistettu myös eräänlaiseen queer-tutkimuksen muodikkuuteen. Ja aika ajoin on jopa esitetty, että queer-teoria olisi jo aikansa elänyt; tämä ei ole kuitenkaan vielä osoittautunut paikkansapitäväksi. (Ks. McCann & Monaghan 2020: 16–18.)

3 Sosiolingvistiikan sateenkaarevat aallot

1990- ja 2000-lukujen queer-teoriaa hyödyntävä queer-lingvistiikka on erotettava tätä aiemmin harjoitetusta vähemmistöt ja kielen yhdistävästä tutkimuksesta. Ensinnäkin varhainen tutkimus saattoi kummuta nykypäivän näkökulmasta arveluttavistakin lähtökohdista: syrjiviksi voidaan lukea ainakin osa 1920–70-lukujen leksikaalisesta slangitutkimuksesta, jota usein tekivät psykologit, sosiologit ja seksologit. Sanastokeruiden tuloksena syntyi homo- ja lesboslangin sanastoja, jotka saattoivat paljastaa vaikkapa inversiivisen, sukupuolikäyttäytymistä ja stereotyyppisiä rikkovan kielenkäytön (esim. homomiesten toisistaan käyttämät feminiiniset ilmaukset *she, girl, mother*). Sanastojen keräämisen tavoitteet eivät useinkaan olleet puhtaasti slangivariantin kuvauksessa, vaan ilmauksia saatettiin kerätä siksi, että ”vääränlaisesti” käyttäytyvien henkilöiden luonnetta ja yhteiskunnallista kelpoisuutta voitaisiin arvioida. Tutkimusta viitoittikin ajatus, että vähemmistöjen käyttämät ilmaukset kytkeytyvät sosiokulttuuriseen käyttäytymiseen. Tutkimus oli siis ajan hengen mukaisesti patologisoivaa, ja slangisanastoja saattoi ilmestyä muun muassa homoseksuaalisuutta käsittelevän seksuaalilääketieteellisen julkaisun (esim. Legman 1941) osana. (Kulick 2000: 247–254; 2003: 120.) Toiseksi varhainen tutkimus perustui teoreettiseen oletukseen siitä, että on olemassa yhtenäinen queer-yhteisö tai -alakuulttuuri, jonka sateenkaareva tunnistaa, johon kuulumisen määrittelee identiteetin ja joka määrittelee kielellisen käyttäytymisen (ks. Levon & Mendes 2015: 3–4). Nykyinen queer-teoreettinen tutkimus on haastanut tämän oletuksen.

Vähemmistöjä koskeva kielentutkimus seurasi luonnollisesti muun sosiolingvistisen tutkimuksen kehitystä ja paradigmojen muutoksia. Sosiolingvistiikan ensimmäisen aallon (ks. Nuolijärvi & Lappalainen 2020) hengessä vähemmistöjen, etupäässä homomiesten ja vähäisemmässä määrin myös lesbonaisten, kielenkäytöstä alettiin tehdä variationistista tutkimusta erityisesti prosodiikkaan ja foneettisiin piirteisiin

keskittyen. Erilaisin mittaus- ja tunnistamismenetelmin haluttiin esimerkiksi selvittää, miten homojen ja lesbojen puhe eroaa heteroiden puheesta – tällaista tutkimusta on tehty vielä 2000-luvullakin (mm. Munson ym. 2006), vaikka nykyisin se lienee jo harvinaisempaa. Samalla perinteisten sosiolingvististen taustamuuttujien eli luokan, iän ja sukupuolen rinnalle nousi seksuaalinen suuntautuminen, mikä oli sinänsä sosiolingvistisen tutkimuksen kannalta merkittävä laajennus. On kuitenkin huomattava, että sosiolingvistinen tutkimus on säilynyt pitkään hyvin binäärisenä ja heteronormatiivisena, sillä ei-cis-heteronormatiivista sukupuolta ja seksuaalisuutta ei ole tarkasteltu sosiaalisena taustamuuttujana muiden muuttujien rinnalla ja queer-sosiolingvistinen tutkimus on tehty pitkälti irrallaan muusta tutkimuksesta. Variationistinen tutkimus ei ole myöskään ollut erityisen queer-teoreettista.

Toisen aallon mukainen näkemys kielestä identiteetin rakentamisen välineenä ja sosiaalisiin verkostoihin kytkeytyvänä ilmiönä nousi myös vähemmistöihin linkittyvän tutkimuksen kohteeksi. Esimerkiksi käy Willian Leapin (1996) laaja tutkimus ”homoenglannista” (*Gay English*). Leapin mukaan homososiolektilla on rakennettu muun muassa julkisia sosiaalisia tiloja, päästy sisälle homokulttuuriin ja selvitetty keskustelukumppanin suuntautumista ja potentiaalista kiinnostusta sellaisissa tilanteissa, joissa homouden paljastuminen olisi riskialtista. Hypoteesi homo-, lesbo- tai queer-sosiolektien olemassaolosta liittyi taustalla vaikuttaneeseen käsitykseen yhtenäisistä vähemmistökulttuureista, esimerkiksi lesboyhteisöstä (ks. kuitenkin esim. Bailey [2022] lesboyhteisön sisäisestä variaatiosta). Nytemmin toki ajatellaan, ettei mitään yhtenäistä ”homokieltä” tai homoyhteisöä ole olemassa. Lisäksi Don Kulick (2003: 121–122) on kritisoinut tällaista vähemmistöyhteisöjen tarkastelua siksi, että tutkimus on keskittynyt vain niihin, jotka itse määrittelevät itsensä tai jotka tutkijat asemoivat tiettyyn identiteettiryhmään kuuluviksi ja joiden intentiona on ollut tuoda ilmi oma identiteettinsä vuorovaikutuksessa. Tällöin tutkimuksen ulkopuolelle on jäänyt ryhmään kuulumattomien queer-puhe. Lisäksi hänen mielestään tutkimusasetelma jättää huomiotta seksuaalisuuden ja kielen monet muut ulottuvuudet, kuten fantasiat, halut ja niiden tukahduttamisen sekä pelot.

Kolmatta tutkimusaaltoa edustaa puolestaan esimerkiksi Podesvan (2011) analyysi, joka kohdistui Regan-nimisen homomiehen puheen tilanteiseen variaatioon ja sen sisältämiin indeksaaliin merkkeihin. Tutkimuksessa tarkasteltiin muun muassa falsetin käytön määrää ja variaatiota indeksisenä piirteenä sosiaalisesti vaihtelevissa tilanteissa, kuten baarissa ystävien kesken ja toimistossa palaverissa esihenkilön kanssa.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa on kiinnostuttu queer-teorian ohjaamana yhä enemmän vähemmistöjen a) sisäisestä heterogeenisuudesta monokulttuurisuuden sijaan, b) identiteetti- ja suuntautumiskategorioiden tarkkarajaisuuksien luomisesta ja murtamisesta ja c) niistä kielellisistä käytänteistä, joilla cis-heteronormatiivisuutta tuotetaan ja vahvistetaan. Samalla tutkimus on muuttunut yhä poliittisemmäksi ja tutkimusotteesta on tullut kriittisempi. Tutkimuksen kehityslinjoja ovat kuvanneet laajemmin katsauksissaan muun muassa Kulick (2000), Motschenbacher ja Stegu

(2013: 522–534), Levon ja Mendes (2015), Jones (2021) sekä erityisesti Suomessa tehdyin tutkimuksen osalta Jantunen ja Surkka (2022).

4 Normatiivisuudet ja matriisit teoreettisina käsitteinä

Queer-lingvistiikka jakaa siis queer-tutkimuksen keskeisen tavoitteen purkaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevia haitallisia normatiivisuuksia ja niistä kumpuavaa sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta. Se osoittaa tutkimuksen avulla, miten cis-heteroseksuaalisuus on normatisoitu ja miten normatiivisuuksia ja epätasa-arvoa tuotetaan ja miten niitä voitaisiin purkaa kielellisin keinoin. On siis virheellistä ajatella, että queer-tutkimus kohdistaisi kiinnostuksensa pelkästään ei-normatiivisiin ilmiöihin. Päinvastoin se pyrkii juuri paljastamaan myös sen, miten normatiivisuuksia luodaan ja ylläpidetään kielellisin keinoin. Normatiivisuus syntyy luonnollistamisesta, jossa jotkin asiat määritellään hyväksyttäviksi, normaaleiksi ja paremmiksi ja määritelmien ulkopuolelle jäävät taas epänormaaleiksi ja huonoiksi (Suhonen 2018: 58–59). Normatiivisuus onkin ymmärrettävissä sosiaalisesti mekanismiksi ja prosessiksi, joita synnyttävät ja ylläpitävät diskursiiviset käytänteet (McCann & Monaghan 2020: 13) ja jotka vaikuttavat vuorovaikutukseen (Motschenbacher 2022: 4).

Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan oletusta yhtäältä kahdesta binäärisestä sukupuolesta, miehestä ja naisesta, ja toisaalta seksuaalisen halun ja romanttisten tunteiden kohdistumisesta vastakkaiseen sukupuoleen. Seksuaalisuuden lisäksi se kattaa myös ”normaalin” elämäntavan. (Jackson 2006: 107; McCann & Monaghan 2020: 11–13.) Cis-heteronormatiivisuus operationaalistuu yhteiskunnassa makrotasolla, sillä se ohjaa yhteiskunnan arvoja, asenteita ja käytänteitä. Oletusarvoisesti yhteiskunnan, yhteisöjen ja ryhmien jäseniä pidetään luonnollistettuina heteroseksuaaleina (Rossi 2006: 19; Motschenbacher 2022: 14) – ellei toisin todisteta. Heteronormatiivisuus onkin ilmiönä institutionalisoitunut ja selvästi poliittista, ja siihen nojautuen luodaan yhteiskuntaa läpäiseviä valtarakenteita ja luodaan päätöksiä ja toimintamalleja. Ne voidaan kuitenkin helposti kyseenalaistaa esimerkiksi syrjivyyden tai väkivallan näkökulmista.

Judith Butler (1990/2006) kuvaa tätä normatiivista ajattelua heteroseksuaalisen matriisin avulla, jossa naisfeminiinisyys ja miesmaskuliinisyys muodostavat toisiaan täydentävän kaksinapaisen järjestelmän (ks. myös Rossi 2006). Matriisin sukupuoli on myös aina cis-sukupuolinen, eli sukupuolinen identiteetti ja sukupuolen ilmentäminen eivät ole ristiriidassa syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa. Seksuaalinen halu on kuvattu matriisissa puolestaan aina toiseen sukupuoleen suuntautuvaksi, ja se ilmentää monoseksuaalisuutta, jolloin useampaan kuin yhteen sukupuoleen kohdistuva halu ja romanttinen (esim. biseksuaalinen) tunne on mahdoton (Jantunen & Juvonen 2021: 19). Heteroseksuaalista matriisia kyseenalaistaa ja murtaa homoseksuaalinen kiinnostus ja halu: seksuaalinen kiinnostus kohdistuu toisen sukupuolen sijaan samaan sukupuoleen.

leen eli matriisin näkökulmasta ”väärin”. Tällöin voidaan esittää homoseksuaalisuuden matriisi (tai homo- ja lesbomatriisit), jossa miehen halu kohdistuu mieheen ja naisen naiseen (lesbomatriisista ks. Jantunen & Juvonen 2021).

On hyvä huomata, että normatiivisuuksien tarkastelu ei rajoitu pelkästään cis-heteronormatiivisuuden kielellisen tuottamisen tarkasteluun ja normatiivisuuden kritiikkiin. Ensinnäkin tutkimuskentälle on noussut myös uusi normatiivisuuden käsite: homonormatiivisuus. Tällä on kaksi toisiinsa limittyvää merkitystä, joista molemmat tarkastelevat normatiivisuuksia kriittisesti. Homonormatiivisuudella on yhtäältä tarkoitettu vähemmistön keskuudessa syntyneitä normeja siitä, millainen on ”oikeanlainen” tapa representoida vähemmistöidentiteettiä. Normit marginaalistavat vähemmistöjä vähemmistöjen joukossa, kuten rodullistettuja homomiehiä tai transsukupuolisia muiden sateenkaarevien joukossa. Toisaalta homonormatiivisuudella viitataan myös heteronormatiivisuuden ja homoseksuaalisuuden lähentymiseen ja päällekkäisyyteen länsimaisissa yhteiskunnissa, mikä johtaa queer-teoreettisen vastakkainasettelun laimenemiseen. Tämä näkyy sellaisten oikeuksien vaatimisena ja saavuttamisena, jotka ovat aiemmin kuuluneet vain heteroseksuaaleille ja heterosuhteissa oleville, kuten vaikkapa tasa-arvoinen avioliittolaki tai adoptio-oikeus. Vähemmistön ei katsotakaan enää erottuvan enemmistöstä tarpeeksi, vaan heteronoloisten valkoisten keskiluokkaisten homomiesten muodostama heteronoloinen parisuhde imitoi ja toisintaa yhteiskunnassa jo hyväksyttyä ja toivottua tapaa elää vakiintuneessa parisuhteessa ja siten samalla vahvistaa heteronormatiivista elämäntapaa. Tämän katsotaan merkitsevän antivoimaantumista ja assimiloitumista heteronormatiivisiin rakenteisiin. Samalla heteronormatiivisista rakenteista otettujen mallien ja käytänteiden hyväksyminen marginalisoi muita vähemmistöön kuuluvia. (Stryker 2008; Motschenbacher & Stegu 2013; Motschenbacher 2022: 24–26.)

Toiseksi cis-heteronormatiivisuuden voi katsoa luovan jäykkiä rajoja ja olemisen tapoja yhtä lailla niille, jotka nimeävät itsensä cis-heteroksi. Heteronormit luovat hyvinkin tarkat rajat binääriselle jaottelulle nais- ja miessukupuoliin ja määrittelevät voimakkaasti niitä rooleja ja olemisen tapoja, joiden avulla heteroidentiteettejä on mahdollista representoida (ks. Motschenbacher 2022: 26–29; Lindeman 2022b: 108–109). Epävarmuus omasta identiteetistä ei ole vain sateenkaarevien tai sateenkaarevuutta pohtivien piirre, vaan ihmiselle on luonteenomasta pohtia oman sukupuolensa ja seksuaalisuutensa toteuttamis- ja esittämistapoja. Tämä koskee meistä jokaista koko elämänsä ajan, alkaen lapsuuden leikkien rooleista teini-iän ihastuksiin ja jatkuen aikuisuuden ja vanhuuden parisuhteisiin tai singlismiin eli yksinelämiseen ja siihen liittyvään marginalisoitumiseen (ks. DePaulo & Morris 2005; sateenkaarevasta singlismistä ks. Kolehmainen & Lahti 2020; Jantunen & Järvenpää 2022). Ahtaat heteronormit eivät helposti anna tilaa cis-heteroiden identiteettipohdinnalle.

5 Ahdistavasta kaapista vapauttavaan marginaaliin?

Käsittelen tässä luvussa sateenkaarevien asemoitumista suhteessa kaappiin ja esittelen muutamia aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Yksi merkittävimmistä asioista sateenkaarevan henkilön elämässä on päätös siitä, tuleeko niin sanotusti ulos kaapista (*coming out of the closet, disclosure*, Doan & Mize 2020: 504) vai pitääkö ”ovet kiinni”. Tämä on yksi syy siihen, että kaapissa olemista ja sieltä ulostuloa on tutkittu ja teoretisoitu paljon. Metaforinen *kaappi* on vakiintunut käsite kuvaamaan henkilön identiteetin ja sosiaalisen ympäristön suhdetta. Sedgwickin (1990: 3) mukaan kaappia määrittävät näkyvät ja näkymättömät suhteet: ”the relations of the known and the unknown, the explicit and the inexplicit around homo/heterosexual definition”. Brown (2000:1) puolestaan kuvaa kaappia tilaksi, joka kieltää tai salaa ei-normatiiviset identiteetit. Ja vaikka kaappi kuvaa ei-normatiivisen poissulkemista ja näkymättömäksi tekemistä, se kuitenkin samalla ironisesti viittaa ei-normatiivisen läsnäoloon. Kaapissa onkin kyse sosiaalisesta normeihin ja fobioihin perustuvasta vallan ja tiedon säätelystä, johon ei-normatiivisuus ja oman identiteetin prosessointi törmää; kaappi on mentaalinen, tilanteinen ja sosiaalinen olotila ja paikka.

Kaapissa pysyminen ja ulostulon vaihtoehdon hylkääminen (*closeted, to be in the closet*) on merkittävä valinta: silloin oma identiteetti peitetään sosiaaliselta ympäristöltä. Se on tietoinen strategia, jolla vältetään leimautumista ja fobioiden kohtaamista (Miller & Major 2000). Strategisia keinoja voivat olla muun muassa sellaisten vuorovaikutustilanteiden vältteleminen, jotka altistavat identiteettikysymyksille, ja tehdyn väärintulkinnan korjaamatta jättäminen (ks. Lindeman tulossa 2025). Kaapistatulon Gorman-Murray (2008: 32) puolestaan kiteyttää oman identiteetin oivaltamiseksi ja hyväksymisen prosessiksi, jossa henkilö määrittelee itsensä ei-cis/heteronormatiivisesti ja joka merkitsee nimenomaan muutosta seksuaali- ja/tai sukupuoli-identiteetin itsemäärittelyssä (ks. myös Autio 2018: 65, 76).

Länsimaissa ei-normatiivisen käyttäytymisen dekriminisoinnin ja depatologisoinnin jälkeen ulostulon performatiivisuus on kiinnostanut tutkijoita laajasti. Ulostuloa on pidetty totuuden kertomisena ja tärkeänä – jopa välttämättömänä – vaiheena oman ei-normatiivisen identiteetin kehittämisessä; kaapissa pysymistä on vuorostaan kuvattu aktiiviseksi identiteetin salailuksi ja pelkuruudeksi (ks. McCormick 2014: 129; Doan & Mize 2020: 504). Paula Rust (1993: 53) jopa esittää, että ulostulo on prosessi, jossa yksilö luopuu valheellisesta heteroseksuaalisesta identiteetistään ja tunnistaa ja julkistaa oman todellisen homoseksuaalisen olemuksensa. Cain (1991: 67–68) kuitenkin kritisoi näkemystä, jonka mukaan avoimesti ulostullut vähemmistöön kuuluva olisi ainoa oikeanlainen ei-heteroseksuaali, eikä näe, että kaapissa pysyminen olisi osoitus voimattomuudesta, syrjäytymisestä tai huonosta itsetunnosta. Nykyinen tutkimus ei suhtaudu ulostuloon yhtä kategorisesti välttämättömänä vaiheena, vaan se ottaa

huomioon ulostulon sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen kontekstin (McCormick 2014: 129–130) ja näkee ulostulon tarpeen voivan varioida yksilöittäin runsaastikin.

Oman identiteetin piilottaminen voi vaikuttaa monella tapaa elämään, ammatinvalintaan, ystäväpiiriin, perheen perustamiseen, mielenterveyteen, tunne-elämään ja itsetuntoon (Jantunen 2014; Juvonen 2015: 19). Ulostuloa pidetään puolestaan vapauttavana ja itsetuntoa lisäävänä kokemuksena (ks. Ryan ym. 2015), ja näin asiaa käsitellään usein julkisuudessakin. Ulostulo ei ole kuitenkaan riskitöntä: se väistämättä marginalisoi ja toiseuttaa, ja se voi myös stigmatisoida ja aiheuttaa syrjintää sekä kiusaamisen ja vihapuheen kaltaista negatiivista suhtautumista ja väkivaltaa (Herek ym. 2009; ks. myös Legate ym. 2012; Jantunen 2018a, 2018b). Ulostulon aikaansaama marginalisointi voi haitata elämää, kuten työnsaantia ja selviytymistä töissä (Benozzo ym. 2015). Vanhempien negatiivinen suhtautuminen ja pakon sanelema aikainen lähtö lapsuudenkodista taas voivat aiheuttaa syrjäytymistä, asunnottomuutta ja päihderiippuvuuksia (Bryan ym. 2022). Näin käy etenkin ympäristöissä, jotka eivät tue cis-heteronormista poikkeavaa elämää, ja tilanteissa, jotka poikkeavat tavanomaisesta. Tällaisia tilanteita ovat monet yhteiskunnalliset murrokset ja kriisit, kuten sodat ja niiden aiheuttama pakolaisuus (ks. Maletka & Nousiainen 2024) tai lähimenneisyyden COVID-19-kriisi (ks. Jantunen & Järvenpää 2014).

Ulostulosta voi myös seurata yksityisen ja julkisen elämän hämärtymistä, mikä näkyy alla olevassa esimerkissä (1). Siinä ei-heteroseksuaalinen nainen kertoo kokemuksistaan, joissa sateenkaarevien intiimielämä nousee utelun aiheeksi jo vuorovaikutustilanteen ensi hetkillä. Vastaavaa eivät heteroseksuaalit koe.

- (1) Toi on just vähä silleen ärsyttävää, että aina ku niinku siis tulee näitä jokapäiväisiä pieniä kaapista ulos tulemisia tai jotaki uusille ihmisille, nii **sit alkaa niinku heti sellasia tosi intiimejä kysymyksiä**. Niinku silleen, että **kysyykö ihmiset heteroilta ekana seksielämästä?** [– –] (Autio 2018: 57; korostus minun.)

Ulostulo ei ole prosessina kertaluonteinen tai lineaarisesti ajassa etenevä tapahtuma, vaan se on yhtä aikaa sekä jatkuva ja toistuva että peruuttamaton ja tilanteinen prosessi. Ulos tullut kohtaa ensinnäkin taajaan vuorovaikutustilanteita, joissa hän joutuu päättämään hyvinkin nopeasti, mitä omasta identiteetistään kertoo ja millaiseen vastakkainasetteluun kertominen hänet asemoi suhteessa muihin. Lindeman (2024) luokittelee ulostulosta kertomisen yhdeksi vähemmistöjen usein kohtaamaksi sosiaalisiksi mikrotilanteeksi, jolla tarkoitetaan pientä vuorovaikutustilannetta laajemmassa vuorovaikutuskontekstissa. Mikrotilanteessa tapahtuva ulostulo binääriseen vähemmistö–enemmistö-vastakkaisuuteen synnyttääkin valta-asetelman: vuorovaikutustilanteessa vastaanottajalla on valta päättää, miten hän suhtautuu sateenkaarevaan identiteettiin ja vahvistaako vai kyseenalaistaako hän sitä. (Chirrey 2003: 28; ks. myös Motschenbacher 2019.) Ulostulossa on kysymys valta-asetelmasta myös siitä näkökulmasta, että itsemäärittelyltään cis-heteroseksuaalin ei tarvitse pohtia

ulostulon kysymyksiä – tai yleensä edes koko identiteetin määrittelemistä. Ulostulo on siis paradoksi: siirtymällä pois enemmistöstä ja sateenkaarinäkymättömyydestä osaksi vähemmistöä sateenkaareva asettuu tilaan, jossa hän joutuu marginaaliin cis-heterouden ja sateenkaarevuuden välisellä valta-akselilla. Marginaalissa hänet on identiteettinsä vuoksi lähtökohtaisesti hiljennetty (Ward & Winstanley 2003: 1267; ks. myös Butler 1997).

Ulostulo on peruuttamatonta, tilanteista ja toisinaan osittaistakin: Kun on kerran tullut kaapista jossakin yhteisössä, ei kaappiin takaisin pääsyä ole olemassa, ja mitä julkisempaa elämää henkilö elää, sitä pysyvämmät vaikutukset ulostulolla on. Toisaalta se on myös tilanteista ja osittaista: esimerkiksi uusien ja ohimenevien tuttavuuksien kanssa syntyvissä vuorovaikutustilanteissa ulostulo ei aina ole edes tarpeen, vaikka henkilö toisissa tilanteissa olisikin ulkona. Lisäksi ulostulo koskettaa myös sateenkaarevan vanhempia, sukulaisia ja lähipiiriä: miten ja kenelle esimerkiksi kertoa lapsen tai lapsenlapsen sateenkaarevuudesta (Jantunen 2014), ja päätyykö lähipiiri ”kaapittamaan” (*closeting*, ks. Juvonen 2015: 20) eli piilottamaan avoimesti sateenkaarevana elävän läheisensä identiteetin. Juvonen (2015: 301) nostaa esiin myös niin sanotun hiljaisen ulostulon: omaa identiteettiä ja suuntautumista ei varsinaisesti piilotella, mutta sitä ei myöskään nosteta tarkoituksellisesti esille; sateenkaari-identiteetti on yleistä hiljaista tietoa. Tällainen ”performatiivittomuus” on todennäköistä esimerkiksi henkilöillä, jotka ovat aktiivisesti ajaneet vähemmistöjen asiaa ja esiintyneet julkisuudessa avoimesti mutta joiden ihmissuhteita ja suuntautumista ei ole kuitenkaan reposteltu iltapäivälehtien lööpeissä.

Juvonen (2015: 18–19) korostaa, että vaikka tutkimuksessa on painotettu nimenomaan yksilön omaa päätöstä kaapista ulostulosta, se ei ole kuitenkaan automaattisesti yksilön valinta. Näin on vain silloin, kun henkilö kokee, että ympäristö tukee elämistä avoimesti vähemmistöön kuuluvana tai kun hän kokee olevansa tarpeeksi voimakas vastustamaan cis-heteronormatiivisuutta ja voi tulla ulos. Ulostulon voivat kuitenkin estää esimerkiksi perheen tavat käsitellä henkilökohtaisia asioita, läheisten tunteiden ja ajatusten kunnioittaminen, oma pelko tai epävarmuus ulostulon aiheuttamista reaktioista ja ideologiset syyt, kuten uskonto (ks. Cain 1991). Erityisasemassa identiteettinsä ja ulos tulemisen valinnan suhteen ovat näkyvässä asemassa elävät julkisuuden henkilöt, kuten poliitikot, urheilijat ja viihdetäiteilijät. Heille ulostulo tai sen ajoittaminen eivät ole aina oma valinta, vaan ulostulolle voidaan luoda sosiaalisia paineita tai heidät ”outataan” (*outing*) esimerkiksi vihjailemalla sosiaalisessa mediassa tai (iltapäivä)lehdissä (ks. Morrish & Sauntson 2007; Ryan ym. 2015; Juvonen 2015: 172–174, 261–263; ks. myös koontia kielitieteellisestä tutkimuksesta, Motschenbacher 2019). Julkisuuden henkilöitä seurataan, koska heidän elämänsä kiinnostaa ja heidän seksuaalisuudellaan ja sukupuoli-identiteetillään on markkina-arvoa. Usein saatetaan lisäksi ajatella, että näkyvässä asemassa olevien henkilöiden ulostulot parantavat vähemmistöjen asemaa ja vähentävät vähemmistöihin kohdistuvaa negatiivisuutta esikuvana toimimisen vuoksi (Rasmussen 2004: 124). Lehdistöllä on toiminnassaan

harvoin näin ylevät tavoitteet, mutta julkisuuden henkilöille, kuten olympiauimari Ari-Pekka Liukkoselle (ks. Ranta 2014), tämä voi olla yksi motiivi ulostulolle.

Seuraavaksi esitellyt Heiko Motschenbacherin, Lal Zimmanin, Meri Lindemanin ja Sanni Surkan tutkimukset tarkastelevat kaappia ja ulostuloa kielitieteellisin menetelmin ja lähtökohdin, vaikka toki niissä on myös sukupuolentutkimuksellisia ja laajemmin yhteiskuntatieteellisiäkin tavoitteita, koska tutkimusten perusta on luotu queer-teorialle. Motschenbacher (2019, 2022: 110–143) on tarkastellut korpusavusteisen diskurssintutkimuksen menetelmin syntyjään puertoricolaiseen latinopoptähteen Ricky Martiniin liittyvää englanninkielistä uutisointia ennen vuonna 2010 tapahtunutta ulostuloa ja sen jälkeen. Leksikaalisen avainsana-analyysin ja laadullisen diskurssianalyysin avulla Motschenbacher osoittaa, että uutisoinnit ennen ulostuloa ja sen jälkeen poikkeavat selvästi toisistaan: Ennen ulostuloa diskursiivinen fokus oli Ricky Martinin etnisyydessä (avainsanana esim. *Latin*) ja espanjankielisessä musiikissa (*Spanish, salsa*) sekä heteronormatiivisessa, erotisoidussa heteromaskuliinisuuden representoinnissa (*hip, appeal*). Vuoden 2010 jälkeen lehdistö unohti tähden etnisyyden käsittelyn, deseksualisoi hänet haluttavana heterona poptähtenä ja siirtyi käsittelemään tämän ei-normatiivista seksuaalisuutta ja ulostuloa (*homosexual, openly*) sekä pari- ja perhesuhteita (*partner, marriage*). Motschenbacher (2019: 296) näkee lehdistön vahvistaneen ulostulon normalisointia keskittymällä ulostulon vapauttaviin ja myönteisiin kokemuksiin ja tasa-arvokysymyksiin (*stability, together, equality, community*). Hänen mukaansa Ricky Martinia koskeva uutisointi myös osoittaa, että ulostulon jälkeinen perhearvojen ja parisuhde-elämän korostaminen sekä deseksualisointi ja homonormatisointi eli perhearvojen esiin nostaminen toimivat strategioina, joiden avulla Martinin homoseksuaalisuus tehtiin laajalle yleisölle helpommin hyväksyttäväksi.

Translingvisti Lal Zimmanin (2009) mukaan transsukupuolisten ulostuloa on tutkittu vähän. Hän korostaa, että tutkimus heidän ulostulonarratiiveistaan haastaa ajatuksen siitä, että kaikki queer-identiteetit voitaisiin käsitellä samanlaisen ulostulon esittämisen avulla. Vaikka esimerkiksi homoseksuaalien ja transsukupuolisten ulostuloa sinänsä yhdistää ulostulon narratiivi ja stigmatisoidun identiteetin julkituominen (mt.: 55, ks. myös 2021), transsukupuolisten ulostulo sisältää erityisiä piirteitä: Ensinnäkin transsukupuolisten narratiivit koskevat sukupuoli-identiteettiä eivätkä seksuaalista suuntautumista. Toiseksi transsukupuolisille, joiden sukupuoli näyttäytyy sosiaalisen tai lääketieteellisen transitioprosessin jälkeen muille samana kuin he itse sen kokevat, ulostulo ei tarkoita sukupuoli-identiteetin paljastamista vaan pikemminkin sukupuolihistoriasta (eli transitiosta sukupuoli-kategoriasta toiseen) kertomista. Ennen sukupuoliroolin muuttumista transhenkilö puolestaan tulee ulos kertomalla muille identifoituvansa eri sukupuoleen kuin hänelle on syntymässä määritelty muttei ole vielä aloittanut sosiaalista tai lääketieteellistä transitiota. Lisäksi narratiivit voivat poiketa myös leksikaalisesti: amerikanenglantia puhuvat transsukupuoliset ovat käyttäneet narratiiveissaan usein ilmausta *stealth* 'piilotettu, peitelty' kaapissaolon sijaan silloin, kun he ovat raportoineet tietoisesta valinnasta olla kertomatta transsukupuolisuudestaan

tilanteissa, joissa he ovat ovat niin sanotusti menneet läpi (*passing*) vuorovaikutustilanteessa ja heidät on sukupuolitettu oikein (Zimman 2009: 61–62; ks. myös Aarnio 2023). Aarnio (2023: 84) nostaa esiin, että *stealth*-narratiivi toimii myös vallankäytön keinona: silloin näkymätön transsukupuolisuus (oman transhistorian piilottaminen ja läpimeneminen) oikeuttaa uuden näkyvän sukupuolen ainoaksi hyväksyttäväksi sukupuoleksi. Zimman (2009, 2021) päätyykin ehdottamaan, että tutkijoiden ja yhteiskunnallisten toimijoiden tulisi tarkastella transsukupuolisten kokemuksia näiden omista lähtökohdista käsin eikä vain osana laajempaa sateenkaarta. Näin voitaisiin päästä tarkemmin kiinni ei-normatiivisten identiteettien, kielen ja sosiaalisten ympäristöjen väliin suhteisiin ja eroihin sekä välttää tutkimuksen transfobisuutta lisäävä vaikutus.

Meri Lindeman (2024, ks. myös tulossa 2025) puolestaan käsittelee kansanlingvistiksessä haastattelututkimuksessaan monisukupuolisen *Elben* kaappiin ja kaapistatuloon liittyviä kokemuksia vaihtelevan sukupuolikokemuksen ja kielellisen variaation tutkimuskontekstissa. Hän nostaa esiin muun muassa sellaisia strategisia keinoja, joiden avulla monisukupuolinen kertoo sukupuolikokemuksestaan ja tulee kaapista: tällainen keino voi olla esimerkiksi keskustelun alkuun sijoittuva termien käsittely (*Onko monisukupuolisuus tuttua?*), joka voi avata mahdollisuuden kaapistatulolle. Sosiaalinen turvallisuus on aina edellytys ulostulolle, mikä tulee esiin myös Lindemanin tutkimuksissa: jos monisukupuolinen henkilö kokee tilanteen turvattomaksi, hän joko vaikenee tyystin tai tinkii omasta sukupuoli-ilmaisustaan (*gender compromising*). Jälkimmäisellä Lindeman tarkoittaa tilannetta, jossa henkilö mukauttaa sukupuoli-identiteettinsä ympäristön odotusten mukaiseksi, jolloin painotetaan sellaista sukupuoli-ilmaisua, jonka koetaan olevan tilanteisesti odotuksenmukainen, ja ”uhrataan” oma autenttinen sukupuoli-ilmaisu. Näitä tilanteita tulee vastaan niin työyhteisöissä, sukulaisia ja tuntemattomia tavattaessa kuin romanttisissa kohtaamisissakin.

Sekä Lindeman (2017) että Surkka (2016, ks. myös 2022) ovat sateenkaarevuuteen liittyvää indeksoitua tarkastellessaan havainneet kaapistatulon ja indeksoitua liittyvän selvästi toisiinsa. Surkan (2016, 2022) tutkimuksista käy ilmi, että tietyt indeksaaliset piirteet (esim. nouseva intonaatio, nasaalisuus, etinen /s/-äänne) tunnustetaan ”homomaisiksi” ja voivat siksi kieliä kaapista ulostulosta ja sen jälkeisestä vapautuneesta itseilmaisusta. Lisäksi homomainen puhetyyli voi liittyä homokulttuuriin samaistumiseen ja oman identiteetin korostamiseen silloin, kun on ulkona kaapista. Toisaalta Lindeman on havainnut, että homomaisen puhettavan välttely taas voi johtua siitä, että ”ainaki tähän saakka ympäristö on ollu sellanen [ulostulon estävä] että niinkun en oo halunnu niinkun – – tulla kaapista” (2017: 45). Tällöin vähemmistöön kuuluva tiedostaa kielenpiirteiden indeksoitua, kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön ja pyrkii välttämään puhetapoja, joista kuulija voisi tehdä johtopäätöksen vähemmistöön kuulumisesta (ks. Surkka 2016: 75–76). Oletetun homososiolektin ja indeksaalistien piirteiden käyttö on voimakkaasti tilanteisesti vaihtelevaa: niiden karttelu voi liittyä tilanteen virallisuuteen ja omaan asemaan tilanteessa sekä töissä että vapaa-ajalla (ks. Podesva 2011; Lindeman 2017: 45). Lindeman (2017: 41–43) päätyykin esittämään,

että homososiolekti ja indeksoisuus liitetään voimakkaasti kaappiin: “haastateltujen homomiesten elämäntarinoissa ja myös kieleen liittyvissä tavoissa toistuu kaapin ja kaapista tulemisen, piilottamisen ja näyttämisen teema” (mt.: 43). Yhdeksi esimerkiksi piilottamisesta ja indeksoisuudesta tarjoutuu jo aiemmin mainittu inversiivinen kielenkäyttö: “homoseksuaalisuus oli rikos ja ja ja sairaus - - nii, ihmiset teki, tämmösiä peitehahmoja ja, puhuttii Markku voi olla Marketta tai tämmöstä” (mt.: 44.)

Koska queer-teorian henki on määritellä uudelleen sekä sukupuoli- että seksuaalisuusluokkia ja välttää tarkkarajaisuuksia, queer-teorian näkökulmasta ulostulo ei ole ongelmatonta siksi, että henkilö on pakotettu ulostulon prosessissa “valitsemaan” jokin jo vakiintunut identiteetti. Tämän katsotaan uusintavan ja vahvistavan olemassa olevia kategorisointeja, mikä puolestaan vähentää identiteettien kirjoa. Lisäksi ulostulo käsitetään helposti binäärisiksi asetelmiksi sisällä–ulkona ja hetero–homo (McCormick 2014: 133; Motschenbacher 2019: 286). Zimman (2009: 54) kuitenkin korostaa, että transsukupuolisten ulostulon kuvaukset eivät sovi näihin binäärisiin jaotteluihin, koska seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti eivät ole verrannollisia (ks. myös Bailey 2022 transnaisten identiteetin yhteisöllisestä rakentamisesta). Nykyisin esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa on tarjolla itsemäärittelyyn myös muita identiteettejä kuin hetero-, homo-, lesbo-, biseksuaalinen tai transsukupuolinen identiteetti. Tosin tietoa itsemäärittelyyn tueksi voi olla vaikea löytää, ja se saattaa jäädä vertaisten tai sosiaalisen median varaan, koska esimerkiksi perusasteen koulutuksessa tiedonsaanti on vähäistä koulujen normatiivisten asenteiden ja cis-hetero-oletusten vuoksi (Laiti ym. 2019; Laiti 2023; Myyry & Jantunen, tulossa).

6 *Str8-acting queer?* Teehuoneista lehtien palstoille ja verkkoon

Seuraavaksi käsittelen sateenkaarevien seuranhakua halun diskurssin näkökulmasta ja sidon esittelyn edellä käsitellyn kaapin problematiikkaan. Kulick (2003: 130) määrittelee kielen ja halun (*desire*) tutkimuskohteen halun sosiaalisuuden, sen tukahduttamisen, vaikenemisen ja kieltämisen sekä läheisyyden saavuttamisen tutkimukseksi. Näistä ensimmäinen korostaa halujen ja toiveiden sosiaalista diskursiivisuutta eli miten niistä opitaan kulttuurisesti puhumaan ja millaisia merkityksiä niille annetaan. Halujen ilmaisemisen tukahduttaminen puolestaan korostaa vaikenemista ja liittyy siihen, mitä on norminmukaisesti hyväksyttävää tilanteisesti ja sosiaalisesti käsitellä ja mitä on pakko jättää sanomatta. Myös halun kielellinen tukahduttaminen on vuorovaikutteinen ilmiö – niin kuin vaikeneminen on merkityksellistä diskursiivisesti yleensäkin (ks. esim. Ward & Winstanley 2003 ja Priola ym. 2013 heteronormatiivisuuden aiheuttamasta hiljaisuudesta). Vaikka sinänsä läheisyyden kaipuu, halut ja intiimiyden ovatkin yksityisiä asioita, niiden toteuttamista ohjaavat yhteiskunnalliset

instituutiot ja valtarakenteet, kuten lainsäädäntö, lääketiede ja kirkko. Käsitukset siitä, mitä ihminen saa tehdä kehollaan ja millaisia haluja ja tunteita hänellä saa olla, ovat voimakkaasti diskursiivisesti ja heteronormatiivisesti säänneltyä; se, mikä ei mahdu normiin, toteutetaan näitä diskursseja vastaan ja piilossa (seksuaalisista normatiivisuuksista ks. Motschenbacher 2022: 26–29).

Kuitenkin oman marginalisoidun halun esittämiseen ja läheisyyden etsimiseen on löytynyt aina keinoja, vaikka ”vääränlaiset” halun diskurssit eivät olisikaan olleet sallittuja ja julkiseen kasvokkaiseen seuranhakuun ei ole ollut mahdollisuuksia. Erityisesti homo- ja bimiehet ovat hakeneet seuraa puistoista ja julkisista käymälöistä eli ”tee-huoneista” (*tearooms*, Humphreys 1970), joiden seiniin kirjattiin toiveita ja ehdotuksia tapaamisista (ks. Juvonen 2002: 258–261). Kun vuonna 1971 Suomen rikoslaista poistettiin homoseksuaalisten tekojen kriminalisointi, sateenkaarevuus saattoi tulla näkyvämmäksi. Sateenkaarevat ilmoitukset alkoivatkin yleistyä esimerkiksi *Kallen* ja *Z*-lehden kontaktipalstoilla sekä päivälehtienkin ilmoituksissa aluksi haluja salakoodit-taen ja myöhemmin suoraan sanoitettuna (Muikku-Werner 2009: 179–201) – kunnes seuranhaku viimein siirtyi verkkodeittailusivustoille ja -sovelluksiin. Lehti-ilmoittelu tarjosi vaihtoehdon niille, jotka eivät halunneet hakea seuraa yleisistä käymälöistä, puistoista tai harvalukuisista vähemmistöille suunnatuista ravintoloista. Lehdet tarjosivat myös mahdollisuuden säilyttää kasvot ja anonymiteetin, sillä seuranhaku tapahtui nimimerkein ja lehden toimituksen välityksellä. Tällöin ei myöskään tarvinnut tehdä kasvokkaisen tilanteen tapaan tunnustelua toisen suuntautumisesta. Tämä oli erittäin tärkeää pienillä paikkakunnilla asuville, joille lehdet, ja myöhemmin verkkopalvelut, tarjosivat anonymiteetin lisäksi kotipaikkakuntaa laajemmat mahdollisuudet tavoittaa samanhenkistä seuraa. Pienillä paikkakunnilla ei ole ollut sellaisia tapaamispaikkoja, joissa olisi voinut tavata diskreetisti (ks. mm. Gudelunas 2005: 17, 26). Seuranhaun mahdollisuudet ovatkin yksi syy siihen, miksi vähemmistöön kuuluvat ovat muuttaneet herkästi kasvukeskuksiin, joskaan Gudelunasin (2005: 20) mukaan kaikki pienillä paikkakunnilla asuvat eivät toki ole tätä tavoitelleet.

Lehtien kontakti-ilmoituksissa saattoi kuitenkin ilmetä marginalisoinnin piirteitä: Ensinnäkin ei-normatiivista seuraa hakevia ilmoituksia on ollut lakimuutostenkin jälkeen päivälehdissä vähän (ks. esim. Muikku-Werner 2003). Toiseksi nämä ilmoitukset erotettiin palstoilla heteroilmoituksista (Thorne & Coupland 1998: 235–236), joskin ilmoitusten erotteleminen oli myös käytännöllistä ja helpotti niiden havaitsemista. Marginalisointiin saattoi johtaa myös itsensensuuri, sillä samansukupuolista seuraa hakevan ilmoituksen lähettäminen lehteen vaati rohkeutta. Nykyiset verkkopalvelut ovat luonnollisesti moninkertaistaneet seuranhaun mahdollisuudet, eivätkä seuranhakua enää rajoita edes valtakunnan rajat, koska monet sovellukset ovat monikan-sallisia. Verkkoilmoittelua onkin tutkittu melko runsaasti (ks. mm. Gudelunas 2005; Farr 2011), koska materiaalin kerääminen on ollut suhteellisen vaivatonta. On muuan muassa esitetty, että sateenkaarevat ovat ensimmäisten joukossa ymmärtäneet anonyymien deittailun mahdollisuuden ja käyttävät heteroita enemmän verkkoa seksi- ja

seurustelukumppaneiden etsimiseen. Lisäksi heidän ilmoituksensa ovat johtaneet kasvokkain tapaamisiin heteroita useammin. (Ks. Lever ym. 2008.)

Millaisen kuvan lehtien ja verkon ilmoitukset sitten antavat seuranhausta ja vähemmistöistä? Tarkastelen tätä heteronormatiivisuuden, maskuliinisuuden ja feminiinisuuden sekä kaapin näkökulmista. Tutkimus on jälleen kohdistunut paljolti homomiesten ilmoituksiin, ja lesbonaisten ja muiden sateenkaarevien kontakti-ilmoituksia on tutkittu vähemmän. Seuraavissa tutkimuksissa on tarkasteltu Britanniassa (Thorne & Coupland 1998) ja USA:ssa (Smith & Stillman 2002) ilmestyneitä vähemmistöille tarkoitettuja lehtiä sekä suomalaisia päivä- ja vähemmistölehtiä (Muikku-Werner 2009). Verkkopalveluista ovat mukana USA:sta *PlanetOut* (Gudelunas 2005), *Qworld* (Smith & Stillman 2002), *Match.com* (Groom & Pennebaker 2005) ja *Craigslist* (Farr 2011), eteläafrikkalainen *meetmarket* (Milani 2013) ja kansainvälinen *Yahoo* (Phua 2002). Suomalaisia esimerkkejä olen itse kerännyt *Qruiser*- ja *Sinäkö se oot?*-palveluista.

Ensinnäkin oman itsen ja haetun seuran fyysisten ominaisuuksien ja ulkonäön kuvaus on kontakti-ilmoituksissa ollut aina merkittävässä asemassa (Jones 2000: 37; ks. myös Muikku-Werner 2003). Sekä lehti- että verkkoilmoittelussa miehiä etsivien miesten kontakti-ilmoitukset toistavat varsin paradoksaalisesti kuvaa hegemonisesta maskuliinisuudesta ja heteronormatiivisesta katseesta. 1990-luvun lehti-ilmoituksissa seuraa hakevat miehet kuvasivat itseään maskuliinisuudesta kertovilla ilmauksilla (*beard and hairy, athletic looking, tattoos and leather*), ja samoin on laita myös myöhemmin verkkopalveluiden ilmoituksissa (*masculine, real men*). Lisäksi maskuliinista ulkonäköä ja olemusta korostetaan molemmissa myös heteronolisuudesta kertovilla ilmauksilla: lehtiteksteissä *non-camp, straight looking and acting* ja verkossa *straight/str8-acting*. (Thorne & Coupland 1998: 240; Phua 2002; Groom & Pennebaker 2005; Milani 2013: 622.) Alla olevassa Thornen ja Couplandin (mp.) esimerkissä (2) on käytetty monia maskuliinisuutta (*fit, handsome looks, rugged*) ja heteronomaisuutta (*straight lifestyle and outlook, must be 100% straight*) tuottavia ilmauksia. Lisävoimaa maskuliinisuuteen haetaan myös miehisiksi mielletyistä ammateista (*forces, farmer, builder*). Näillä ilmauksilla ja etenkin *non-scene*-ilmauksilla (*not into the "scene" at all*, Phua 2002: 186) halutaan vielä rajata vastaajiksi sellaiset miehet, jotka mieltävät itsensä homoksi mutta eivät pukeutumalla, käyttäytymällä tai osallistumalla vähemmistötapahumiin tuo esiin näkyvästi sateenkaarevuuttaan (Thorne & Coupland 1998: 247). Samaa viestiä rakennetaan myös ilmauksilla *non-camp, normal, average ja next-door* (ks. Thorne & Coupland 1998; Phua 2002; Milani 2013).

- (2) **Ex-Forces bloke**, 30, **straight lifestyle and outlook, fit rugby build, rugged, handsome looks**, honest, reliable, and **totally non-scene**, great SOH, comfortable life. Seeking other **fit, well built, rugged, masculine bloke, must be 100% straight Forces/builder/farmer type**, non-scene and sane, as best **mate** and more for quiet pints, long walks and life. Box 1044X. (Gay Times, 1996 / Thorne & Coupland 1998: 246; korostus minun)

Paul Baker (2005) kutsuu ilmoitusten heteromaisuuden normia hegemoniseksi homo-seksuaalisuudeksi, jossa naismaisuus (*feminine/fems*) on pannassa ja joka on stereotyyppisen hegemonisen maskuliinisuuden sateenkaareva vastine. Gudelunasin (2005: 20) tutkimus osoittaa, että heteronolaisen seuran hakeminen korostuu etenkin pienillä paikkakunnilla, joilla ilmoittaja on itsekin kaapissa. Kaapissaolosta kertoo myös se, että pieniltä paikkakunnilta tulevien verkkoilmoituksissa on valokuvia selvästi harvemmin kuin isoilla paikkakunnilla asuvien ilmoituksissa (mp.) Tommaso Milani (2013) päätyykin *meetmarket*-seuranhakupalvelua analysoituaan pohtimaan hegemonisen maskuliinisuuden merkitystä homomiesten keskuudessa ja kysyy "Are 'queers' really 'queer'?" eli ovatko homomiehet ollenkaan identiteetiltään queerejä vai muodostuuko heidän identiteettinsä ja halunsa niin sanotusti tavallisiksi koettujen heteroseksuaalisten piiteiden kautta. Thornen ja Couplandin (1998: 247) mukaan edellä käsitellyillä ilmauksilla joka tapauksessa tehdään eroa ja luodaan etäisyyttä (oletettuun) homokulttuuriin, sillä tavallisuuden korostaminen ilmoituksissa herättää samalla konnotaation ei-normatiivisesta ulkonäöstä ja käyttäytymisestä. Edellä käsitelty heteromaisuus ja ilmoituksissa oleva tavallisuuden korostaminen näkyy selvästi suomalaisissakin seuranhakuilmoituksissa; alla olevista esimerkeistä (3–5) kaksi jälkimmäistä olen kerännyt *Qruiser*-palvelusta.

- (3) Etsin mukavaa **miehekästä miestä** iältään 45-60 vuotta. -- Kuvioista pois **femahtavat miehet**, kapakat, remurock. Olen **tavallinen** 55-vuotias **kaveri** 09-suunnasta, tai 05-015-suunnilta. Olet ehkä samoilta alueilta. (Muikku-Werner 2009: 169 / Z-lehti 2001)
- (4) Sinä n. 32-40vuotias **normaalivartaloinen heteronoloinen miehekäs** sinkku **mies (ei neitimäiset)**. Kaipaanko toisen läheisyyttä? Olen 33v. 179 70 **heteronoloinen kundi**. Elämää jo hiukan nähnyt. (Qruiser)
- (5) Oon ihan **perus heteronoloinen äijä, en** siis mikään **neiteilijä**. Haussa olisi oman ikäiseni **timmikroppainen** itsestään huolta pitävä **kundi. Neiteilystä en** pidä. (Qruiser)

Näissä *Seta*- ja *Z*-lehdissä (ilmestyneet 1975–2007) ja *Qruiser*-sivustolla (toiminut 2000–2025) julkaistuissa ilmoituksissa korostetaan selvästi maskuliinisuutta joko omana tai toivottuna ominaisuutena. Maskuliinisuutta tuotetaan adjektiivien (*miehekäs, timmikroppainen*) tai maskuliinisin substantiivien (*mies, kaveri, kundi* ja etenkin *äijä*). Myös maskuliinisuuteen liittyvä heteromaisuus näkyy selvästi ilmoituksissa, joissa *heteronoloinen* on suomalainen vastine englannin *straight acting*-ilmaukselle. Maskuliinisuudelle tarjoutuu ilmoituksissa ei-toivottavaksi vastapariksi feminiininen käyttäytyminen ja olemus, jonka kieltämisellä korostetaan omaa maskuliinisuutta ja heteromaisuutta ja toivotaan vastaajan täyttävän myös tämän kriteerin (*pois femahtavat, ei neitimäiset, en neiteilijä, neiteilystä en pidä*). Feminiinisuuden kieltäminen on tekstilajin piirre laajemminkin: Thornen ja Couplandin (1998), Phuan (2002) ja Milanin (2013) tutkimuksissa ei-toivottavaksi piirteiksi nousivat feminiinisinä pidetyt draamat-

tisuus ja avoimuus (*fem, no-camp, drama queen, queens, open gay's, fags*). Ironisesti nämä seuraa etsivät marginalisoidut homomiehet tulevat ilmoituksissaan marginalisoineeksi niitä, jotka eivät täytä maskuliinisuuden vaatimuksia ja homonormittavat heidät. Thorne ja Coupland (1998: 240) tiivistävätkin, että homomiesten ilmoituksissa korostuvat heteromaskuliinisten fyysisten piirteiden luetteleminen luonteen ja persoonallisuuden jäädessä vähemmälle huomiolle.

Jos homomiesten ilmoituksissa korostuvat erityisesti ulkonäkö ja ulkoinen olemus, lesbonaisten lehti-ilmoituksissa persoonallisuus (*feminist, shy, truthful*) ja kiinnostuksen kohteet nousevat tärkeämmiksi piirteiksi (ks. alla olevaa esimerkkiä 6). Thorne ja Coupland (1998: 239–240) huomauttavat, että tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lesbonaiset olisivat vähemmän tietoisia omasta fyysisyydestään ja seksuaalisuudestaan, vaan pikemminkin kyse on tavasta ilmaista omaa identiteettiä. Oman ulkoisen olemuksen ilmaisu näyttää lehti-ilmoituksessa myös poikkeavan miesten ilmoituksista: lesbonaisilla ulkoisen olemuksen ja seksuaalisen halun kuvaus voi sijoittua melko yksityiskohtaiselle jatkumolle feminiinisestä maskuliiniseen: *feminine, lipstick lesbian, butch, skinhead dyke* (esimerkit 6 ja 7). Maskuliinisilla representoinneilla pyritään tekemään eroa feminiinisyyteen ja torjumaan feminiiniset normatiivit (Farr 2011; Jones 2012), joskin maskuliinisia ominaisuuksia, kuten lihaksikkuutta, mainitaan melko harvoin (Livia 2002; Smith & Stillman 2002). Pehmeämpää maskuliinisuutta voidaan representoida puolestaan *tomboy*-ilmauksella (esimerkki 7), joka sisältää merkityksen poikamaisuudesta, sporttisuudesta ja fyysisyydestä (Farr 2011).

- (6) Cute **dyke**, 28, vegetarian, non-smoker, likes socialising, films, pubs, theatre, seeks **dyke** with GSOH for friendship and/or snogs. Box 6709. (The Pink Paper 1995 / Thorne & Coupland 1998: 242; korostus minun)
- (7) I'm not **butch or ultra-girly**—more like a **feminine tomboy** (Farr 2011: 500, korostus minun)

Huomionarvoista siis on, että lesbonaisten ilmoituksissa heteronormatiivisten piirteiden korostaminen ei ole yhtä ilmeistä, vaan heteronomaisten piirteiden (*feminiininen*) rinnalla voi esiintyä yhtä hyvin myös selvästi heteronormatiivisuudesta poikkeavia luonnehdintoja (*dyke, butch, tomboy*), jotka selvästi rikkovat Butlerin maksiimia naisen stereotyyppisistä piirteistä (lesbonaisten feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta ks. myös Jantunen & Juvonen 2021).

Samoja piirteitä näkyy myös suomalaisissa ilmoituksissa. Alla olevissa seuranhakupalvelusta poimimissani esimerkeissä lesbonaiset kuvaavat monisanaisesti luonnettaan (mm. *pirteä, uskollinen, hellä*). Esimerkissä (8) ilmoittaja asemoi itsensä feminiinisen normin vastaisesti *poikamaiseksi* (vrt. *tomboy*), kun taas esimerkissä (9) haetaan heteronormin täyttävää *pehmeää, fem(iniinistä)* naista. Kaksi jälkimmäistä ilmoitusta kertovat myös keskenään erilaisesta asemoitumisesta kaappiin: esimerkissä (9) viestin lähettäjä ilmoittaa olevansa kaapissa eikä ainakaan eksplisiittisesti hae

suhdetta, joka johtaisi kaapista ulostuloon, kuten esimerkissä (10) tahdotaan käyvän. Siinä tavoiteltava kumppani ja seksuaalisuuden kokeminen toimivat ainakin itselle omaan identiteettiin liittyvinä ulostulon keinoina.

- (8) Tsau! Täällä olisi nainen, 49v, **nuorekas** ja **pirteä** sinkku, joka etsimässä sitä oikeaa naista. Olen **uskollinen, rehellinen, poikamainen**, söpö, **kiltti** ja **mukava**. Vastaa ja tutustutaan, josko kipinä välillämme syttyisi. (Sinäkö se oot? -palvelu)
- (9) **Hellä, nuorekas**, nätti nainen etsii **pehmeää, fem.** naista yksinäisiin iltoihin, luontoon, kotoiluun. Jos koet myös halipulaa, niin tule kainaloon. **Olen kaapissa elävä bi-nainen**. Etsin vapaata naista, miehille ja pareille ei kiitos. (Sinäkö se oot? -palvelu)
- (10) Nainen, 57v, etsii halukasta lesboa kokeilukumppaniksi. Vantaa. **Kaapista ulos**. (Sinäkö se oot? -palvelu)

Aiempien esimerkkien miesmaskuliinisuus ja heteromaisuus (*normal, straight-acting, heteronoloinen, tavallinen,*) ja vastapariksi tarjoutuva vältettävä miesfeminiinisyys tai avoimuus (*neiteily, feminine, non-scene, non-camp* jne.) voivat liittyä myös edellisessä luvussa käsiteltyyn kaapissa olemiseen ja sieltä ulostuloon. Kuten yllä olevista esimerkeistäkin on luettavissa, tietynlainen käyttäytyminen ja ulkonäkö voivat paljastaa ja olla indeksoiva merkki vähemmistöön kuulumisesta. Tällaisten piirteiden julkinen näkyminen ei kuitenkaan ole välttämättä toivottavaa, jos ilmoittaja haluaa pitää oman suuntautumisen ja halunsa piilossa ja ei-toivottu tulkinta tarjoutuisi mahdollisuudeksi seuralaisen ulkoasun tai käyttäytymisen vuoksi. Seuralaisen ei-toivotut piirteet voisivatkin väkisin raottaa kaapin ovia, ja miehen maskuliiniset ja naisen feminiiniset piirteet voivat puolestaan luoda kuvan heterokaveruussuhteesta. Kaapissaolo ja salailu voivat näkyä ilmoituksissa siitä syystä, että ilmoittaja on itse kaapissa eikä halua samasukupuolisen halun tulevan julki tai hän on heterosuhteessa eikä halua salaisen suhteen ja oletettavan biseksuaalisuuden paljastuvan. Tällaista luentaa tuottavat verkosta poimimieni esimerkkien (11) ja (12) sanat *salainen* (tapaaminen, suhde), (*ukm 'ukkomies'*) ja *luotettava*, jolla ilmaistaan sitä, ettei itse tai seuralainen paljastaisi tapailua tai suhdetta ja toisi sillä tavalla ilmoittajaa ulos kaapista.

- (11) Olen 50v mies. Etsin Kuopiosta, Savosta 50-65v, liikunnallisen, asiallisen ja luotettavan miehen seuraa **salaisiin** tapaamisiin touhuilemaan. (Sinäkö se oot? -palvelu)
- (12) Olen 59v, kokematon **ukm**. Etsin **luotettavaa** miestä **salaiseen** suhteeseen. Tyttöily olisi kiva juttu. (Sinäkö se oot? -palvelu)

Yllä olevien tutkimusten ja verkkopojintojen valossa on havaittavissa, että homonormatiivinen, maskuliinisuutta vahvistava kuvasto näyttäisi olevan käytössä erityisesti homomiesten kontakti-ilmoituksissa. Ilmoitukset normalisoivat heteroseksuaalisia

ominaisuuksia osaksi homomiesmäisyyttä; lesbonaisten ilmoituksissa näyttäisi olevan enemmän liikkumavaraa.

7 Loppusanat

Olen edellä tarkastellut queer-teorian, -tutkimuksen ja -lingvistiikan yhteistä polkua ja kuvannut karkeasti tutkimuksen kehitystä. Varhainen, pitkälti seksuaalisuuden ja kielen yhteyttä tarkastellut tutkimus on saanut viime aikoina uutta väriä sukupuoliin, erityisesti transsukupuolisuuteen, liittyvästä tutkimuksesta. Jonesin (2021: 15; ks. myös Jantunen & Surkka 2022) mukaan tutkimusaukkoja on kuitenkin paljon: esimerkiksi bi-, pan- ja aseksuaalisuutta on tarkasteltu kielentutkimuksen keinoin vähänlaisesti, ja samoin on muiden kuin transsukupuolisten ei-binääristen sukupuoli-identiteettien laita (ks. kuitenkin Lindeman 2024, tulossa 2025).

Katsaukseni on kurkistanut kaappeihin ja raotellut niiden narisevia ovia. Se on kohdannut niin heterouden kuin sateenkaarevuudenkin normatiivisuudet. Selaillut potentiaalista seuraa lehdistä ja verkosta, ja kohdannut seuranetsinnän tavat ja normit. Toivottavasti katsaukseni on nostanut selvästi esiin myös alan monitieteisyyden vaatimuksen. Mutta mitä hyötyä on siitä, että sosiolingvistiikka, soveltava kielitiede ja queer-tutkimus (queer-lingvistiikka) lyövät kättä?

Näkisin, että queer-teoreettinen näkökulma vankistaa entisestään sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa kriittistä diskurssintutkimusta ja kielentutkimusta tarjoamalla kriittisen näkökulman esimerkiksi sukupuolten ja seksuaalisuuksien representaatioiden ja diskurssien kuvaukseen. Queer-teoria auttaa esimerkiksi sen tunnistamisessa, miten ideologiat ja normatiivisuudet vaikuttavat asenteisiin sekä sateenkaareviin representaatioihin ja diskursseihin. Kielentutkimus puolestaan tarjoaa keinoja tunnistaa, miten normatiivisuuksia ja ideologioita tuotetaan ja pönkitetään tai miten niitä voidaan myös haastaa. Omalla queer-lingvistiikan kurssillani opiskelijat nostavat usein esiin myös sen, että opettajankoulutus sivuuttaa helposti queer-kysymykset. Näkisin, että koulutuspolitiikan, kielikoulutuksen ja esimerkiksi oppimateriaalien tarkastelu queer-näkökulmasta olisi tervetullutta. Tämä voisi johtaa inklusiivisempien materiaalien ja osallisuuden merkityksen ymmärtävän pedagogiikan kehittämiseen.

Uskon myös, että varsin pitkälti heteronormatiivista lähtökohdista kumpuava (sosiolingvistinen) kielentutkimuskin hyötyisi hypystä kaapin ulkopuolelle. Ja voisiko morfosyntaksia käsittelevällä luennolla *Ella pitää Usvasta ja Emil rakastaa Oliveria* Kallejen ja Liisojen sijaan? Queer-tutkimus on puolestaan saajan roolissa silloin, kun tarkastellaan vaikkapa sitä, miten kieltä käytetään identiteettien ja normatiivisuuksien rakentamisen sekä marginaalien luomisen välineenä. Vähätellä ei voi myöskään kielentutkimuksen metodien hyötyjä queer-tutkimuksessa; tämän ovat osoittaneet jo tässäkin katsauksessa esitellyt diskurssin-, korpus- ja etnografiatutkimuksen lingvistisesti

painottuneet tutkimusmenetelmät. Queer-teoria tarjoaa teoreettisen lähtökohdan tälle yhä laajemmaksi ja monisyisemmäksi kehittyvälle tutkimusalalle ja kielentutkimus puolestaan omia näkökulmiaan ja tavoitteitaan tarkastella sateenkaarevuuden ja enemmistöelämisen moninaisuuksien kielellistä tuottamista. Katsaukseni toivottavasti osoittaa – tai saa ainakin pohtimaan – miten queer-tutkimus ja lingvistiikka voivat lyödä kättä ja hyödyttää toisiaan. *We're Here, We're Queer Linguists, Get Used to It!*

Tekoälyn käyttö

Olen käyttänyt Microsoft Copilot -palvelua nostojen sekä tiivistelmän ja sen käännöksen suunnittelussa.

Kirjallisuus

- Aarnio, P. 2023. Tunteiden kuvaus vaikuttamisen keinona transmaskuliinisuutta käsittelevässä nuortenkirjallisuudessa. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti: Affective Histories of Queer and Trans Activism*, 17 (1–2), 82–91. <https://doi.org/10.23980/sqs.137144>
- Autio, A. 2018. "Huh ku on heteroo meininkiä". *Diskurssianalyttinen tutkimus savolaisista ei-heteroseksuaaleista ja heteronormatiivisuudesta*. Maisterintutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/bitstreams/27eac938-a841-473d-beca-d24edbc57013/download>
- Bailey, A. 2022. 'Go home to the second wave!': Discourses of trans inclusion and exclusion in a queer women's online community. *Discourse, Context & Media*, 50, 100656. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2022.100656>
- Baker, P. 2005. *Public discourses of gay men*. London: Routledge.
- Benozzo, A., M. Pizzorno, H. Bell & M. Koro-Ljungberg 2015. Coming out, but into what? Problematizing discursive variations of revealing the gay self in the workplace. *Gender, Work and Organisation*, 22 (3), 292–306. <https://doi.org/10.1111/gwao.12081>
- DePaulo, B. M. & W. L. Morris 2005. Singles in society and in science. *Psychological Inquiry*, 16 (2–3), 57–83. https://doi.org/10.1207/s15327965pli162&3_01
- Brown, M. 2000. *Closet space. Geographies of metaphor from the body to the globe*. London: Routledge.
- Bryan C., S. Angela, G. Joshua & A. Cauce 2022. Challenges faced by homeless sexual minorities. Comparison of gay, lesbian, bisexual, and transgender homeless adolescents with their heterosexual counterparts. *American Journal of Public Health*, 92 (5) 773–777. <https://doi.org/10.2105/AJPH.92.5.773>
- Butler, J. 1990/2006. *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge. / *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous*, suomentaneet T. Pulkkinen & L.-M. Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Butler, J. 1997. *Excitable speech. A politics of the performative*. London: Routledge.
- Cain, R. 1991. Stigma management and gay identity development. *Social Work*, 36 (1), 67–73. <https://doi.org/10.1093/sw/36.1.67>
- Cameron, D. & D. Kulick 2003. *Language and sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chirrey, D. 2003. 'I hereby come out': What sort of speech act is coming out? *Journal of Sociolinguistics*, 7 (1), 24–37. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00209>
- Doan, L. & T. Mize 2020. Sexual identity disclosure among lesbian, gay, and bisexual individuals. *Sociological Science*, 7 (21), 504–27. <http://dx.doi.org/10.15195/v7.a21>
- Farr, D. 2011. Online women-seeking-women personal ads and the deployment of "tomboy" identities. *Journal of Lesbian Studies*, 15 (4), 493–506. <https://doi.org/10.1080/10894160.2011.532035>
- Gorman-Murray, A. 2008. Queering the family home. Narratives from gay, lesbian and bisexual youth coming out in supportive family homes in Australia. *Gender, Place and Culture*, 15 (1), 31–44. <https://doi.org/10.1080/09663690701817501>
- Gray, M. L. 2009. "Queer nation is dead/long live queer nation". The politics and poetics of social movement and media representation. *Critical Studies in Media Communication*, 26 (3), 212–236. <https://doi.org/10.1080/15295030903015062>
- Groom, C. & J. Pennebaker 2005. The language of love. Sex, sexual orientation, and language use in online personal advertisements. *Sex Roles*, 52, 447–461. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-3711-0>
- Gudelunas, D. 2005. Online personal ads. Community and sex, virtually. *Journal of Homosexuality*, 49 (1), 1–33. https://doi.org/10.1300/J082v49n01_01

- Halperin, D. 2003. The normalization of queer theory. *Journal of Homosexuality*, 45 (2–4), 339–43. https://doi.org/10.1300/J082v45n02_17
- Herek, G., J. Gillis & J. Cogan 2009. Internalized stigma among sexual minority adults: Insights from a social psychological perspective. *Journal of Counseling Psychology*, 56 (1), 32–43. <https://doi.org/10.1037/a0014672>
- Humphreys, L. 1970. *Tearoom trade. Impersonal sex in public places*. Chicago: Aldine Publishing.
- Jackson, S. 2006. Gender, sexuality and heterosexuality. The complexity (and limits) of heteronormativity. *Feminist Theory*, 7 (1), 105–121. <https://doi.org/10.1177/1464700106061462>
- Jantunen, J. H. 2014. Kaapin ovet selällään: vuorovaikutuksen heteronormatiivisuutta rikkomassa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*. <http://www.kieliverkosto.fi/article/kaapin-ovet-selallaan-vuorovaikutuksen-heteronormatiivisuutta-rikkomassa/>
- Jantunen, J. H. 2018a. Homot ja heterot Suomi24:ssä. Analyysi digitaalisista diskursseista. *Puhe ja kieli*, 38 (1), 3–22. <https://doi.org/10.23997/pk.65488>
- Jantunen, J. H. 2018b. Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS). Analyysiesimerkki homouden ja heterouden digitaalisista diskursseista. *AFinLA-e*, 11, 20–44. <https://doi.org/10.30660/afinla.69259>
- Jantunen, J. H. & T. Juvonen 2021. Lesbonormatiivisuuksien ristipaineessa. Määrällistä ja laadullista analyysiä Suomi24-verkkokeskusteluista. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 15 (1–2), 17–36. <https://doi.org/10.23980/sqs.112512>
- Jantunen, J. H. & T. Järvenpää 2024. Sateenkaarevat sinkut ja läheissuhteiset covid-19-pandemiassa. Raastavaa tuskaa vai antoisaa kotoilua? *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 18 (3), 21–40. <https://doi.org/10.23980/sqs.154802>
- Jantunen, J. H. & S. Surkka 2022. Homoslangista queer-fennistiikkaan. Queer-lingvistisen tutkimuksen historia, nykyisyys ja tulevaisuus. *Virittäjä*, 126 (2), 161–177. <https://doi.org/10.23982/vir.116140>
- Jones, L. 2012. *Dyke/Girl: language and identities in a lesbian group*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jones, L. 2021. Queer linguistics and identity. The past decade. *Journal of Language and Sexuality*, 10 (1), 13–24. <https://doi.org/10.1075/jls.00010.jon>
- Jones, R. 2000. "Potato seeking rice". Language, culture, and identity in gay personal ads in Hong Kong. *International Journal of the Sociology of Language*, 143, 33–62. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2000.143.33>
- Juvonen, T. 2002. *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, T. 2015. *Kaapista kaapin päälle*. Tampere: Vastapaino.
- Karkulehto, S. 2006. Sukupuoli, seksuaalisuus ja queer nykykulttuurissa. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 1 (1), 123–131. <https://journal.fi/sqs/article/view/53726>
- Karkulehto, S. 2007. *Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*. Oulu university press.
- Kolehmainen, M. & A. Lahti 2020. "Tietoisu: Sateenkaarisinkut." Teoksessa A. Lahti, K. Aarnio, A. Moring & J. Kerppola (toim.) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Tallinna: Gaudeamus, 104–108.
- Kulick, D. 2000. Gay and lesbian language. *Annual Review of Anthropology*, 29, 243–285. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.29.1.243>
- Kulick, D. 2003. Language and desire. Teoksessa J. Holmes & M. Meyerhoff (toim.) *The handbook of language and gender*. Oxford: Blackwell, 119–141. <https://doi.org/10.1002/9780470756942.ch5>
- Laiti, M. 2023. *Towards LGBTQ+ inclusive junior high school nursing. Development of a theoretical model*. University of Turku.

- Laiti M., A. Pakarinen, H. Parisod, S. Salanterä & S. Sariola 2019. Encountering sexual and gender minority youth in healthcare: an integrative review. *Primary Health Care Research & Development*, 20 (30), 1–13. <https://doi.org/10.1017/S146342361900001X>
- de Lauretis, T. 1991. Queer theory. Lesbian and gay sexualities. An introduction. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 3 (2), iii–xviii. <https://doi.org/10.1215/10407391-3-2-iii>
- Leap, W. 1996. *Word's out. Gay men's English*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Legate, N., R. Ryan & N. Weinstein 2012. Is coming out always a “good thing”? Exploring the relations of autonomy support, outness, and wellness for lesbian, gay, and bisexual individuals. *Social Psychological and Personality Science*, 3 (2), 145–152. <https://doi.org/10.1177/1948550611411929>
- Legman, G. 1941. The language of homosexuality. An American glossary. Teoksessa G. Henry (toim.) *Sex variants. A study of homosexual patterns*. New York: Hoeber, 1149–1179.
- Lever, J., C. Grov, T. Royce & B. Gillespie 2008. Searching for love in all the ‘write’ places. Exploring internet personals use by sexual orientation, gender, and age. *International Journal of Sexual Health*, 20 (4), 233–246. <https://doi.org/10.1080/19317610802411532>
- Levon, E. & R. Mendes 2015. Introduction: Locating sexuality in language. Teoksessa E. Levon & R. Mendes (toim.) *Language, sexuality, and power: Studies in intersectional sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press, 1–18. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190210366.003.0001>
- Lindeman, M. 2017. *Homoässä, hintonaatio ja heiluvat kädet. Kansanlingvistiä käsityksiä suomenkielisten homomiesten puheesta*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201705051522>
- Lindeman, M. 2022a. Lavender Languages and Linguistics -konferenssi tuo yhteen queer-kielitetilijät eri puolilta maailmaa. *Virittäjä*, 126 (2), 255–259. <https://doi.org/10.23982/vir.110598>
- Lindeman, M. 2022b. “Like little Helsinki girls in the backseat of a tram”. Folk linguistic views on gay Finnish. *Journal of Language and Sexuality*, 13, (1), 98–123. <https://doi.org/10.1075/jls.00032.lin>
- Lindeman, M. 2024. Situational variation in a bigender Finnish speaker’s idiolect: A folk linguistic case study. Teoksessa M. Marzullo & W. Leap (toim.) *Critical Sexuality Studies, Lavender Languages, and everyday life*. London: Bloomsbury, 147–169. <https://doi.org/10.5040/9781350359987.0015>
- Lindeman, M. tulossa 2025. Varying gender, varying speech: A folk linguistic study on spoken Finnish and gender fluidity. Teoksessa S. Burnett & F. Vigo (toim.) *Battlefield linguistics: Queer, trans, and feminist interventions in linguistic and discursive change*. Berlin: De Gruyter.
- Livia, A. 2002. *Camionneuses s’abstenir: Lesbian community creation through the personals*. Teoksessa K. Campbell-Kibler, R. Podesva, S. Roberts & S. Wong (toim.) *Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice*. Stanford: Center for the Study of Language and Information, 191–206.
- Maletka, M. & S. Nousiainen 2024. Experiences about arriving in Finland as a ukrainian trans refugee. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 18 (3), 41–49. <https://doi.org/10.23980/sqs.154804>
- McCann, H. & W. Monaghan 2020. *Queer theory now. From foundations to futures*. London: Red Globe Press.
- McCormick, T. 2014. Queering discourses of coming out in South Africa. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 42, 127–148. <https://doi.org/10.5842/42-0-144>

- Milani, T. 2013. "Are 'queers' really 'queer'? Language, identity and same-sex desire in a South African online community." *Discourse & Society*, 24 (5), 615–633.
<http://www.jstor.org/stable/24441615>
- Milani, T. (toim.) 2018. *Queering language gender and sexuality*. University of Toronto Press.
- Miller, T. & B. Major 2000. Coping with stigma and prejudice. Teoksessa T. Heatherton, R. Kleck, M. Hebl & J. Hull (toim.) *The social psychology of stigma*. New York: Guilford Press, 243–72
- Morrish, L. & H. Sauntson 2007. *New perspectives on language and sexual identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Motschenbacher, H. 2010. *Language, gender and sexual identity: Poststructuralist perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Motschenbacher, H. 2012. *An interdisciplinary bibliography on language, gender and sexuality (2000–2011)*. Amsterdam: John Benjamins.
- Motschenbacher, H. 2019. Discursive shifts associated with coming out: A corpus-based analysis of news reports about Ricky Martin. *Journal of Sociolinguistics*, 23 (3), 284–302. <https://doi.org/10.1111/josl.12343>
- Motschenbacher, H. 2022. *Linguistic dimensions of sexual normativity. Corpus-based evidence*. New York, Routledge.
- Motschenbacher, H. & M. Stegu 2013. Queer linguistic approaches to discourse. – *Discourse & Society*, 24 (5), 519–535. <https://doi.org/10.1177/0957926513486069>
- Muikku-Werner, P. 2003. Kirjeenvaihtoa vai iltapäiväkahveja. Kontakti-ilmoitusten ihanneihmiset ja -suhteet. *Virittäjä*, 107 (3), 322–350. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40273>
- Muikku-Werner, P. 2009. *Tositarkoituksella. Näkökulmia kontakti-ilmoituksiin*. Helsinki: SKS.
- Munson, B., S. Jefferson & E. McDonald 2006. The influence of perceived sexual orientation on fricative identification. *Journal of the Acoustical Society of America*, 119 (4), 2427–2437. <https://doi.org/10.1121/1.2173521>.
- Myyry, S. & J. H. Jantunen (tulossa). "Muita seksuaalisuuksia ei ollut kuin hetero". Sateenkaarevien nuorten alueelliset kouludiskurssit. *Nuorisotutkimus*.
- Nuolijärvi, P. & H. Lappalainen 2020. Sosiolinguistiikka. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnemäki (toim.) 2020, *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*. Helsinki: SKS, 864–895.
<https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Phua, V. C. 2002. Sex and sexuality in men's personal advertisements. *Men and Masculinities*, 5 (2), 178–191. <https://doi.org/10.1177/1097184X02005002004>
- Podesva, R. 2011. The California vowel shift and gay identity. *American Speech*, 86 (1), 32–51.
<https://doi.org/10.1215/00031283-1277501>
- Priola, V., D. Lasio, S. De Simone & F. Serri 2013. The sound of silence. Lesbian, gay, bisexual and transgender discrimination in 'inclusive organizations'. *British Journal of Management*, 25, 488–502. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12043>
- Queen, Robin. 2014. Language and sexual identities. Teoksessa S. Ehrlich, M. Meyerhof ja J. Holmes (toim.) *The handbook of language, gender and sexuality*. Oxford: Blackwell, 203–219.
- Qruiser* 2000–2025. *Ilmoituspalvelu*. <https://www.qx.se/>
- Ranta, J. 2014. *Suomalainen olympiaimari kaapista ulos. "Vihdoin voin olla oma itseni"*.
<https://yle.fi/a/3-7065006>
- Rasmussen, M. 2004. The problem of coming out. *Theory into Practice*, 43 (2), 144–150.
https://doi.org/10.1207/s15430421tip4302_8
- Rossi, L.-M. 2006. Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummastelua. *Kulttuurintutkimus*, 23 (3), 19–28.

- Rossi, L.-M. & T. Sudenkaarne 2021. "Queer" kotiutui. Mitä tapahtui "pervolle"? *SQS. Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti*, 15 (1–2), 66–69. <https://doi.org/10.23980/sqs.112517>
- Rust, P. 1993. 'Coming out' in the age of social constructionism: Sexual identity formation among lesbian and bisexual women. *Gender and Society*, 7 (1), 50–77. <https://doi.org/10.1177/089124393007001004>
- Ryan, W., N. Legate & N. Weinstein 2015. Coming out as lesbian, gay, or bisexual: The lasting impact of initial disclosure experiences. *Self and Identity*, 14 (5), 549–569. <https://doi.org/10.1080/15298868.2015.1029516>
- Sedgwick, E. K. 1990. *Epistemology of the Closet*. University of California Press.
- Seta 2024. *Sateenkaarisanasto*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> [Luettu 30.4.2025.]
- Sinäkö se oot? Ilmoituspalvelu*. Movika Call Media Oy. <https://sinakoseoot.fi/>
- Smith, C. & S. Stillman 2002. Butch/Femme in the personal advertisements of lesbians. *Journal of Lesbian Studies*, 6 (1), 45–51. https://doi.org/10.1300/J155v06n01_05
- Stryker, S. 2008. Transgender History, Homonormativity, and Disciplinarity. *Radical History Review*, 100, 145–157. <https://doi.org/10.1215/01636545-2007-026>
- Suhonen, S. 2018. Normikriittisyyden ongelmallisuudesta. Teoksessa A. Laukkanen, S. Miittinen, A.-M. Elonheimo, H. Ojala ja T. Saresma (toim.) *Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille*. Tampere: Vastapaino, 57–61.
- Surkka, S. 2016. *Tyylikästä lässytystä. Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä ja identiteettinä*. Maisterintutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201609132681>
- Surkka, S. 2022. Merkitty mieheys: Poikkeava /s/-äänne ja lausumanloppuinen nouseva intonaatio homomieheyden indekseinä. *Virittäjä*, 126 (2), 178–204. <https://doi.org/10.23982/vir.100310>
- Thorne, A. & J. Coupland 1998. Articulations of same-sex desire. Lesbian and gay male dating advertisements. *Journal of Sociolinguistics*, 2 (2), 233–257. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00042>
- Ward, J. & D. Winstanley 2003. The absent presence. Negative space within discourse and the construction of minority sexual identity in the workplace. *Human Relations*, 56 (10), 1255–1280. <https://doi.org/10.1177/00187267035610005>
- Zimman, L. 2009. The other kind of coming out. Transgender people and the coming out narrative genre. *Gender and Language*, 3 (1), 53–80. <https://doi.org/10.1558/genl.v3i1.53>
- Zimman, L. 2018. Transgender language, transgender moment. Toward a trans linguistics. Teoksessa K. Hall & R. Barrett (toim.) *The Oxford Handbook of Language and Sexuality*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212926.013.45>
- Zimman, L. 2021. Beyond the cis gays' cis gaze. The need for a trans linguistics. *Gender and Language*, 15 (3), 423–429. <https://doi.org/10.1558/genl.20883>